

102580

Hans Fredrik Dahls nye mursten:

Portrett av en nasjonalskurk

BOK

Hans Fredrik Dahl.
**VIKUN QUILSLING.
 EN FØRER FOR FALL.**
 Aschehoug.

Anmeldt av
ULF ANDENÆS

Quislings liv sett fra Quislings egen synsvinkel – det er hva Hans Fredrik Dahl har sett seg som mål å fortell

Denne utgangspunkt har historiprofessoren og presse mannen Dahl gått fette inn på vårt århundres mest omtalte nordmann enn noen annen forfatter har gjort før ham. Lenge har han vært blant de fleste kjennere av tiden. Quisling virket i. Egentlig har han knapt forlatt denne emnekretsen siden han begynte å sysle med den på 1960-tallet. Galt er det vel ikke å si at en stor del av forfatterens voksne liv ligger bak det imponerende sluttresultatet. Det er vel godt til å bli stående som standardverket om Quisling.

Ertelysten

Første bind som kom i fjor, «En fører blir til», omfattet Quislings liv frem til annen verdenskrigs begynnelse. Annet bind, «En fører for fall» handler om krigstidens Quisling frem til han ble henrettet en oktober natt i 1945. Det er blitt en murstein på nær 750 sider. Jungelen av kjente kilder er gjennomgått med friske øyne, og hittil ubrukte kilder er kommet til.

I de senere historier er Quisling den mest aparte blant de vedskikkelsene, som den ubestridte nasjonalskurken. Hans biograf har betraktet det som sin oppgave å sette spørsmålstegn ved de vedtatte størrelser, helter såvel som skurker.

Biografens historikere er Dahl en av de fremste formidlere, med sin elegante skriftlige fremstilling, sitt journalistiske blikk for aktualiteten i stoffet og en aldri sviktende appetitt på de uventede innfallsvinkler. Det hører med at han alltid har hatt lett for å erpe på seg folk. Han har vel selv mye ertelyst i seg; i sin motvilje mot å servere selvfølgeligheter setter han heller tingene på spissen om han kan. Dahl overskred tidlig sin opprinnelige posisjon som gjengs akademisk nyradikaler og har siden operert på tvers

av alle båser og inndellinger. Kanskje har han også vakt mistanke hos noen ved sin lette form, som i våre miljøer ofte blir forvekslet med overfladiskhet. Sannheten er jo tvert imot, at den lette form er den mest arbeidskrevende.

Renvasking?

Har han gått inn for å renske Quisling? Det inntrykket ble skapt blant enkelte ved utgivelsen av første bind, på grunnlag av uttalelser som ble tøyet lang tid.

Men det stemmer ikke. Dahl legger frem kjensgjerningene, i større bredde enn noen forsker har gjort tidligere. Materialet kan ikke etterlate noen som helst tvil om hovedpersonens totale forræderi. Som leser blir jeg sittende igjen mer forstemt enn noensinne over hva denne mannen fikk seg til å gjøre som okkupasjonsmaktens vasall. Dette til tross for at forfatteren holder sin egen dom i bakgrunnen, og lar tvilen komme den omtalte til gode.

Det Dahl likevel viser, er at Quisling på visse punkter ble hardere dømt av samtiden – og av landsvikdomstolen – enn det var grunnlag for, og at NS-førerens handlinger enkelte ganger ble misforstått. Dahls innfallsvinkel er nærmest som en oppmerksom passasjer under en vill seilas: Hele tiden med blikk for hva som ligger bak navigasjonen gjennom de urene farvann og stormer frem mot det endelige skipbrudd, men samtidig med blikk for de overløide manøvrer, den feilaktige avlesning av instrumentene og den hasardiøse kurs når det bærer mot totalforliset.

Frelse verden

Dahl noterer sine motforestillinger når den selvbestaltede fører stevner mot undergangen og når hans forklaring på navigasjonen ikke er troverdig. Metoden innebærer at biografen holder seg selv i bakgrunnen. Det noen vil savne, er et oversyn, en samlet bedømmelse av Quisling fra Dahl selv. Den må leseren lete frem stykkevis.

Rettens dom over Quisling fastslått at han hadde forrådt sitt land etter en plan som var lagt på forhånd. Dahl viser hvordan tilfældigheter spilte inn. Opprinnelig dro Quisling til Berlin for å frelse verden

på god norsk vis. Hans hensikt var intet mindre enn å megle mellom Hitler og den britiske leder Chamberlain for å stanse annen verdenskrig med en fredsavtale som skulle munne ut i Europas forente stater – helt i pakt med hans karakteristiske størhetsforestillinger og manglende forankring i virkeligheten. Vel ankommet til Berlin ble han trukket inn i et spill der hans medarbeider eventyrene Albert Hagelin og en gruppe tyske nøkkel personer førte an.

Om Quisling i utgangspunktet ikke planla forræderiet, var han mer enn villig til å stille seg i spissen for det da det ble aktuelt. Han oppmuntret Hitler til å rette blikket mot Norge og helst tvil om hovedpersonens totale forræderi. Som leser blir jeg sittende igjen mer forstemt enn noensinne over hva denne mannen fikk seg til å gjøre som okkupasjonsmaktens vasall. Dette til tross for at forfatteren holder sin egen dom i bakgrunnen, og lar tvilen komme den omtalte til gode.

Aksjonen mot jødene

Et annet sentralt punkt er Quislings rolle da de norske jødene ble ført til tyske utryddelsesleirer i 1942. Dommen gjør ham delaktig i dette, med hans lov om inndragning av jødernes eiendom som en skjerpene omstendighet. Dahl påpeker at Quisling faktisk ga denne loven for å hindre at SS skulle rane til seg de jødiske eiendommene slik det hadde skjedd på Kontinentet. Quisling sto ikke selv bak aksjonen mot jødene, men det blir bekreftet hvordan han og mange NS-folk stilte seg til rådighet som medspillere. Quisling var også medansvarlig gjennom sine mange ondartede anti-semitiske utfall, ikke minst etter at aksjonen mot jødene hadde funnet sted, som for å rettferdiggjøre den. Mye taler for at han overdrev sin egen antisemitisme nærmest for å vekke tillit hos de tyske nazikoryfæer. Han ofret jødene i Norge, ikke fordi han selv trodde så mye på alt det fryktelige han sa om dem, men som et middel til å vekke tyskernes velbehag.

9. april

Høydepunktet i Quislings landssvik var hans opptreden 9. april 1940, som dengang vakte forferdelse til og med hos mange fremtredende NS-folk. Dahl har rekonstruert det selsomme begivenhetsforløpet for hans handlinger den dagen. Quisling var faktisk like overrasket som alle andre

FRONTJEMPERE: Vidkun Quisling fotografert sammen med norske frivillige i Regiment Nordland i Heuberg i mai 1941. Bildet er hentet fra «Vidkun Quisling – En fører for fall».

over invasjonen da den kom. Hans såkalte makt-overtagelse og pålegg til sine landsmenn om å legge ned våpnene ble improvisert gjennom et dristig solospill fra en tysk medlemsmann som ble tatt av NRK til å overlate Quisling mikrofonen.

Forsøkene på å nazifisere samfunnet og organisasjonslivet nådde sitt mest groteske stadium i Quislings planer om å tvangsutskrive norske ungdomskull til tjeneste som frontsoldater for Hitler. I tillegg kom hans langvarige kamp for å oppnå en fredstraktat mellom Tyskland og Norge, med et NS-styrt Norge som formelt suveren stat i forbund med Tyskland. En slik ordning så han som mirakelmiddelet til å sikre seg oppslutning i folket. Den tyske ledelse hadde et mer realistisk syn.

Dahl påpeker samtidig NS-førerens rolle som reformskaper i tråd med fascismens sosiale program: Han innførte barnetrygd som en ny rettighet, og han utvidet syketrygden og alderstrygden.

Hovedinntrykket av Quisling gjennom alle omskiftelser fra han først gikk inn i politikken, er hans trang til å vinne makt på siden av de vanlige spilleregler i det norske samfunn – samtidig med hans sviktende bedømmelse av

hvordan man går frem for å skaffe seg slik makt. Et eksempel er hvordan han forspilte sjansene etter at han hadde vunnet så stor popularitet på grasrota i Bondepartiet (og blant andre borgerlige) i sin tid som forvarersminister i partiets regjering. Hadde han vært en mer virkelighetsnær person, ville han sett muligheten i å arbeide innenfor dette store partiet som hadde vist ham så mye tillit. Men da som senere ble han ledet på avveie av sine størhetsforestillinger, og ved sitt valg av fascisismen. Han hadde satt seg i hodet at han skulle vinne Norge som leder av en fascistisk bevegelse, noe det viste seg at bare en fremmed makt kunne gi ham grunnlag for.

Utstråling

I en biografisk fremstilling kan man etterlyse en nærmere undersøkelse av hva det var som fikk tilhengerne til å forgude mannen Quisling. Hvor var hans utstråling? Antydningvis har Dahl skrevet en del om dette i første bind. Mer inngående forklaringer kunne vært søkt ut fra samtaler med datidens NS-folk. I annet bind trer mennesket Quisling delvis tilbake for den overveldende mengde fakta i hendelsesforløpet. Dahl kaster lys over den

såkalte «gåten Quisling»: Kjøften mellom på den ene side den makeløst evnerike, moralske, oppofrende mannen fra yngre år, Fridtjof Nansens høyre hånd, nødhjelpsarbeideren som var med på å redde russiske folkemasser fra sultedøden; og på den annen side den maktlystne diktator, den stormannsgale, avsluttede fascisten, forræderen som rettferdiggjorde vold og overgrep i stor stil. Mannen ser ut til å ha vært offer for sin egen skoleklokhet, satt på de felte av omgivelsene fra tidlig alder. Samtidig hadde han en blind flekk i sin personlighet på de felter som gjaldt sosial evne, intuisjon, humor, innlevelse overfor andre, - alt det som bidrar til forståelse av seg selv og sine medmennesker. Dermed sto han uten de nødvendige bremses. Han trodde han kunne stille seg over loven og nasjonen, fordi han hadde innsikten, han hadde sett lyset.

Et uttrykk for Quislings tanker om seg selv er ordene Dahl refererer fra kort før han ble henrettet: «Maktpolitisk var jeg avhengig av Tyskland og Adolf Hitler. Men ideopolitisk anså jeg Hitler som min underordnede og mitt redskap». Ingen falsk beskjedenhet hos den karen. Ingen påtrengende realitetssans heller.